

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא בתרא - דף פג

אך צריך להיות זהיר באלו האופנים: א. שלא יגדיל בספורו את העולה או החסרון יותר ממה שהוא. ב. שתהיה עיקר כוונתו לקנא לאמת ולעזר לאשר אשם לו, דהינו לתועלת המתאנה, ולא לשמח בקלון המאנה, אף שהוא יודע בעצמו בברור, שהונה אותו המוכר בזה המקח.

עוד מזהיר החפץ חיים, כל ההיתר להודיע למתאנה אם משער שיהיה תועלת, אבל אם הוא יודע את טבע המתאנה, שלא איש דברים הוא לילך בדגא ודייגא, ולבקש אנשים, שיעזרוהו בענין זה, רק יכאוב לבו בלבד בספורו, ויכניס לו שגאה בלבו על השכנגדו, אין לומר לו. ובמקום שעל פי דין אסור לחזר מזה המקח, מצוה לשבח המקח בפניו, ואין בו משום "מדבר שקר תרחק", (כמו שאמר חז"ל בכתבות יז. הרי שלקח מקח רע מן השוק וכו', הוי אומר ישבתו בעיניו).

ויש עוד אריכות דברים בעניין הנזכר, וכדי ללמוד דברי החפץ חיים בכלל ושם בפרט, שדברים אלו מצויים מאוד כאשר אדם השקיע כספו והתברר ששילם יותר ממחיר השוק וכד'.

סיכום הדף

נושא היום: קרקע ב"שדה אילן". חזרה מהמקח בטעות ואונאה.

אמר אביי לרב יוסף יש משנה בהלכות כלאים שמסייעת לדברי ר"ג, כרם ושורותיו רחוקים ט' אמה, **מותר** לזרוע בין השורות, שאין הגפנים נחשבים ל"כרם" כדי לאסור את הזרע שביניהם. **מבואר** שהמרחק הוא ט' אמה. **וכן היה מעשה** שאמר רבי יהודה בצלמנו נטע אדם כרם ובין השורות היה מרחק של ט' אמה, **והזיז** את הענפים לצד אחד כדי שיהיו לא ימעטו את המרחק של ט' אמה, וזרעו שם, **ולשנה אחת** הפך את כיוון הענפים וזרעו בשורה שהייתה פנויה, **והתירו** לו חכמים. **הרי מבואר** שאם היה פחות מט' אמה היה מצטרף. **אמר רב יוסף**, שאין הלכה כאותה משנה, שהרי היה מעשה באדם שקנה ג' אילנות והמרחק היה של ח' אמות, **ופסק רב יוחנן** שיתן לו את הקרקע בשיעור שיעבור בקר והכלים. **ואמר רב יוסף**, בתחילה לא ידעתי מה השיעור של הברק, אולם למדנו שאסור לטעת בצד שדה חברו א"כ הרחיק ד' אמות, **ואמר שזה עבור עבודת הכרם**, א"כ למדנו שהשיעור הוא ד' אמות. **ואומרת הגמ'** שהרי כבר רב יוסף למדנו בדברי המשנה שאמר **רבי מאיר ור"ש**, שכרם שבין השורות יש ח' אמות יותר לזרוע שם. **נוקטת הגמ'**, בכ"ז מעשה שהביא אביי מצלמנו עדיף, ושם פסקו עד ט' אמה.

לשית רב יוסף, שיעור של ח' אמות שמענו **כאמר בדברי ר"מ ור"ש**, שיעור הצפיפות שיעדין מוגדר ל"שדה אילן", ד' אמות, **למדנו לדעת ר"ש**, שכרם שנטע פחות מד' אמות אינו כרם. **לרבנן** מוגדר כרם ורואים את האמצעיים שכמו שאינם, כיון שהברך ג' עוקרם. **לדברי ר"ג ששיעור "שדה אילן"** ט' אמות למדו ממעשה הכרם, ששיעור הצפיפות הוא עד ח' אמות, **מבארת הגמ'**, סברא ממה שלר"ש הצפיפות היא עד חצי אף לרבנן כך. **פסק רבא הלחכם**, שיעור "שדה אילן" מד' אמות עד ט' אמות. וכך מבואר בבבאיתא. **הסתפק רבי ירמיה**, איך מודדים את המרחק בין האילנות, מהמקום הרחב שבגזע או הצר. **אמר רב נביה לרב אשי**, למדנו לגבי הלכות הרכבה שהמדידה נעשית מהפקק האמצעי, היינו לא מהחלק הרחב ביותר, ולא מהחלק אלא מהאמצעי. **הסתפק רב ירמיה**, מוכר לחברו ג' ענפים, לאחר זמן הקרקע גבה, ונראים כל אילנות, האם קנה את הקרקע. **אמר רב נביה לרב אשי**, למדנו לגבי הרכבת גפנים, שאם הברך ג' גפנים **אמר רבי אלעזר ברבי צדוק**, אם יש בניהם מד' עד ח' אמות מצטרפים לשיעור קרקע, למרות שיש להם עיקר. **הסתפק ר"פ**, מוכר לו ב' אילנות בשדה ואילן נוסף על מיצר השדה, **עוד אשכנז**, שניים בשלו, ואילן נוסף בשדה חברו. נשאר בספק האם מצטרפים. **עוד הסתפק רב אשי**, האם מפסיק ב"למדנו האילן" בור מים, אמת המים, ורשות הרבים, הרכבה של דקלים. נשאר בספק. **שאל הלל את רבי**, אם גדל בניהם עץ ארוך, **נוקטת הגמ'** גדל אצל הלוקח. **אלא ספקו של הלל היה** באופן שהיה בין האילנות עץ ארוך האם קונה אותו, אמר לו קנה וקנה.

בבין של קונה ג' אילנות שקנה את הקרקע, **איך עומדים האילנות, לדעת רב**, שורה. **לשמאל**, חצובה (היינו כסמל). **מבארת הגמ'**, שלדברי רב בודאי שקנה את הקרקע אם עומדים כחצובה. **אולם לדברי שמואל** אם עומדים האילנות כשורה לא קנה קרקע, כיון שניתן לזרוע ביניהם ולא מוכר את הקרקע. **שאל רב המנונא**, אם מוכר לו ג' קוצים וכד' עקשה לזרוע ביניהם, האם לדברי שמואל מחמת שקשה לזרוע רשע, מוכר לו קרקע, והרי דין מכירת הקרקע יחד עם העצים, נאמר רק באילנות. **אמר לו** קוצים אלו אינם ענפים ומעולם לא התרצה לתת לו קרקע.

מכר ראש בהמה נסה, לא מוכר את הרגליים. אם מוכר את הרגליים לא מוכר את הראש. מוכר את הריאה, לא מוכר את הכבד, מוכר את הכבד לא מוכר את הריאה. **אולם בהמה זקה**, במכירת הראש נכלל הרגליים, אולם במכירת הרגליים לא מוכר את הראש. מוכר את הריאה מוכר את הכבד, ואם מוכר את הכבד לא מוכר את הריאה. **ארבע חילוקי דינים מצאנו במכירה**. א. הלוקח חוזר. ב. המוכר חוזר. ג. לא יכולים לחזור. ד. יכולים לחזור. **אם** התנה לתת יפה, ונמצא רע, הלוקח חוזר. **אמר** שיתן רע, ונמצא יפה, המוכר חוזר. **אמר** שיתן יפה וכך נמצא, אינם חוזרים. **אם אמר** שיתן לו חיטה אדומה, ונמצא לבנה, או להפך, עץ שקמה ונמצא זית, או להפך שניהם יכולים לחזור.

אמר רב חסדא, חפץ ששווה 5, מוכר לו 6, והתייקר מחיר החפץ ועתה מחירו 8, היות ובזמן המקח הלוקח נתאנה (שהרי מוכרו לו 6), **לכן** רק הוא יכול לחזור ולא המוכר. שטוען הלוקח למוכר, אם לא היה אונאה במקח, היה חל והחפץ היה שלו, ובדאי שהתייקר אצלי ולא יכל המוכר לחזור, **עתה** שהמוכר פשע ומכר באונאה, האם זה סיבה להרחיב לו שיוכל לחזור?! **ומוכח כך במשנה**, שאם מוכר טוב ונמצא רע, רק הלוקח יכול לחזור.

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

איסור אונאה

בדברי המשנה אנו לומדים ד' מדות במוכרים, ושורש הדברים האם ומתי יש דיני אונאה, נחזור ונשנן את מה שכבר למדנו במסכת ב"מ, ומחמת שהדברים קרובים מאוד למציאות היומיומית.

המקור לאיסור אונאה מדין תורה, "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו" (פרשת בהר, ויקרא כה, יז) דרשו בגמ' ("ב"מ נא, א) "תמכרו" ו"קנה" איסור למוכר וללוקח.

בשורש המצווה כתב החינוך (מצוה שלו), שורש המצוה ידוע, כי הוא דבר שהשכל מעיד עליו, ואם לא נכתב דין הוא שיכתב, שאין ראוי לקחת ממון בני אדם דרך שקר ותרמית, אלא כל אחד יזכה בעמלו במה שיחננו האלקים בעולמו באמת ובישור. ולכל אחד ואחד יש בדבר הזה תועלת, כי כמו שהוא לא יונה אחרים גם אחרים לא יונו אותו, ואף כי יהיה אחד יודע לרמות יותר משאר בני אדם, אולי בניו לא יהיו כן וירמו אותם בני אדם, ונמצא שהדברים שווים לכל, ושהוא תועלת רב בישובו של עולם, והשם ברוך הוא לשבת יצרו. עכ"ל.

כתב הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מב) דיני ממונות סיבתם מבוארת. וזה שהם שיעור משפטי יושר בעסקים הנהוגים בין בני אדם בהכרח, ושיעורו העוסקים זה את זה להועיל כל אחד את חברו, לא שיוכח האחד משני העוסקים לרבות חלקו בכל ושיהיה הוא המרויח מכל צד, תחילת זה שלא יהיה שם אונאה במכר, אלא הרוח הנהוג הידוע.

כתב במגורת המאור (פרק חמישי, טו) חמדת בני אדם ורדיפתם אחר הנאות העולם גורם להם לאונות לחבריהם בכל עסקיהם ובמשאם ובמתנם ובסחורתם. ולפי שאולי יחשבו שאונאה זאת כיון שאינה גניבה אם גדילה, שאין בה אסור, הזהירה תורתנו עליה, באומרה "אל תונו איש את אחיו". ללמדנו, שחייב אדם לישא וליתן באמונה ולא יתאוה להונות במקחו או בממכרו.

אף על פי שכל המתעסק בפרקמטיא אין דעתו אלא להרויח בה, עם כל זה צוותה תורה, שלא יקח ולא ימכר ביתר או פחות מכדי שיווי אלא בפחות משתות, שהוא דבר מועט, שהורו חכמינו ואמרו, שמוחל אדם בסחורתו.

אף על פי שיעורו ז"ל בפחות משתות שהוא מחילה, ושלא יכופו בית דין לבטל המקח אם לחזור האונאה, אבל מי שרוצה ללכת במידת החסידות ימכר בשויו. וכי' אבל ישים אדם לבו לשם שמים ולא יחמוד בממון שלא כדין והא-ל יתברך יזמין צרכו בדין.

החפץ חיים בקונטרס נפוצות ישראל (פרק ח), מבאר באריכות את דרכי ד' בהנהגת האדם, ובסוף דבריו כותב שבעל עסק שעובר על אחד מאיסורי ממון כגון אונאה וריבית וכד', כביכול מבריח את הקב"ה מהעסק, וכאשר הקב"ה מסתלק מסתלקת עמו הברכה ולבסוף מתמוטט.

מתי יש איסור רכילות כאשר מעוניין להרחיק אונאה?

החפץ חיים בתחילת כלל ט באיסורי רכילות מקדים ה' כללים מתי מותר להציל את חברו מלעשות עסקה וכד', א. לא יחליט שהוא דבר רע, רק יחשוש. ב. לא יגדיל את הרע. ג. יכוון לתועלת ולא מחמת שנאה. ד. אם יכול לסובב את התועלת בלא לספר את הענין, לא יספר. ה. שבגרותו לא יהיה רע לנידון, אלא רק תוסר ממנו הטובה.

מבאר החפץ חיים בהמשך, אם הוא רואה, שאחד רוצה להיכנס לחנות לקנות סחורה אצל אחד, והוא מתבונן בטבע האיש ההוא, כי הוא איש תם, (היינו, שאינו חריף כל כך להבין ערמוניות בני אדם), והוא מכיר את טבע בעל החנות ההיא, שכל תשוקתו ונפצו ארוך להשיג איש כזה לרמותו, אם בסחורה או במדות ובמשקלותיו, ובמקח, צריך לספר לו את ענין החנות והיא ולהזהיר, שלא יכנס בה, אפילו אם כבר פסק עם בעל החנות ההיא שיקנה אצלו. וכל שכן אם הוא רואה בפרוש, שאחד רוצה לרמות לחברו בסחורה, (היינו, שמפתחו, כי היא מין סחורה פלוגית, שמפרסמת בעולם למון חשוב, והוא יודע שהוא שקר), או במדות ובמשקלות או בשויו המקח, בודאי צריך לומר לו, כדי שלא יבוא לזה, אך מאד צריך להזהר, שלא יחסרו בזה הפרטים הנ"ל.

מביא החפץ חיים דוגמה, כגון, שהחפץ שוה חמשה זהובים, והוא רוצה לקח ממנו ששה, אבל אם האונאה היא פחות משתות (מששית), אפשר שאין לומר לו, כיון שהדבר תלוי בספק, אמנם בשו"ע (ח"מ רכז, ו) נפסק שאסור להונות אף בפחות משתות, אך הרא"ש בב"מ פרק הזהב (סי' כ) הסתפק בדבר. ויש לומר ספק מהתורה לחומרה, הן לענין האיסור ולהונות והן לענין רכילות שאסור לו לספר.

אך כל זה אם הוא רוצה להזהירו, כדי שלא יבוא לידי אונאה. אבל אם כבר לקח מאחד סחורה, והוא יודע שרמהו, או בשויו המקח או בשאר חסרונות, תלוי בזה, אם על פי דין תורה, אין לו עתה על המאנה כלום, בין מפני שהאונאה בשויו המקח היתה בפחות משתות, ובין מפני שעבר הזמן, כדי שיראה לתגר או לקרובו, או שאר סבה שבגללה הפסיד המתאנה, בודאי מי שהולך ומעורר להמתאנה ומראהו, איך שפלוגי רמהו, עובר על אסור רכילות, היות זעל פי דין תורה, אין לו עליו עתה כלום, שוב לא הוי זה הספור, כי אם דברים בעלמא, והוא כרוכל שנוכח בכל מקום, שהוא טוען דברים מזה לזה.

ואפילו אם המתאנה שואלו, גם כן לא יאמר לו האמת. וכל שכן אם הוא רואה, שעל ידי דבורו יכול השכנגד לבודד לידי הפסד, כגון שיתפסנו, או שלא ישלם לו יתרון המעות, שהוא חייב לו עדין לעסק הזה, בודאי עון גדול הוא למביא לזה.

אבל אם הוא רואה, שעל פי דין תורה, יהיה הדיון עמו, (או שיהא יכול לחזר בו מהמקח רע הזה, או שיחזיר לו האונאה) ואם היה יודע המתאנה, לא היה מתרצה לזה, צריך לומר לו האמת כאשר הוא, כדי שיוציא מחברו את אונאתו.